

مبانی فقهی رویت هلال

براساس احادیث متعدد از پیامبر اسلام و عترت پاکش، مسلمانان موظفند با دیدن هلال ماه، ماه قمری را آغاز نمایند. همچنین چندین روایت از آن بزرگواران نقل شده است که ماه قمری (شهر) 30 روزه یا 29 روزه است. (به عنوان نمونه می توانید به کتاب وسائل الشیعه ج 7 ص 182 و در کتب اهل سنت به کتاب التاج الجامع للاصول ج 2 ص 52 الباب الثالث مراجعه نمایید)

با وجود این روایات صریح و روشن، راه بر هر گونه قرار داد انسانی برای تعیین آغاز ماههای قمری که با دیده شدن هلال ارتباطی نداشته باشد بسته می شود. اولین رویت هلال بعد از آنکه دو یا سه شب ماه در آسمان دیده نشده و به اصطلاح در محاق بوده نشانه ی شروع ماه جدید است. این رویت معمولاً پس از غروب خورشید رخ می دهد. بنابراین اولین روز ماه قمری با شب شروع می شود یعنی شب اول ماه، قبل از روز اول ماه می آید و مرسوم است که مثلاً "می گوئیم شب جمعه و فردای آن را روز جمعه می نامیم." (برای توضیح بیشتر به کتاب آثار الباقیه تالیف ابوریحان بیرونی فصل اول در حقیقت شب و روز رجوع نمایید. همچنین به عنوان مستند فقهی می توانید به کتاب التذهیب تالیف شیخ طوسی ج 4 ص 72 حدیث 197 مراجعه نمایید)

موارد اختلاف نظر در آغاز ماه های قمری به لحاظ شرعی

با وجود اتفاق نظر بین فقهای اسلام در این که اول ماه با رویت هلال اثبات می شود و ماه قمری 2 و یا 30 روزه است و نه کمتر و نه بیشتر اما در فروع و جزئیات مسائل اختلافاتی وجود دارد که به تعدادی از آنها اشاره می شود:

1- آیا رویت با چشم مسلح (دوربین و تلسکوپ) در حالی که همان هلال با چشم غیر مسلح رویت نمی شود اول ماه را ثابت می کند؟

2- اگر کسی هلال را به تنهایی دید و دیگران نتوانستند آن را ببینند و یا نزد حاکم اول ماه ثابت نشد، آیا اول ماه برای خودش ثابت است؟

3- اول ماه با شهادت چند نفر ثابت می شود؟ آیا یک شاهد کافی است؟ این شاهد و یا شاهدان چه شرایطی باید داشته باشند؟

4- آیا باید عملاً "رویت هلال صورت بگیرد یا محاسبات نجومی که رویت پذیری یا عدم رویت را در صورت صاف بودن هوا پیش بینی می کنند برای اثبات اول ماه کافی است؟

5- اگر محاسبات نجومی کارشناسان رویت هلال نشان دهد که هلال در یک شب خاص قابل رویت نیست، اما شاهدانی گواهی دادند که هلال را دیده اند کدام پذیرفته می شود؟

6- اگر هلال در هنگام غروب دیده نشد اما فردای آن در هنگام روز دیده د آیا اول ماه بودن روز رویت ثابت می شود؟

7- اگر در محل سکونت خود نتوانستیم هلال را ببینیم و در جای دیگری از دنیا شاهدانی بر رویت هلال داشتیم آیا با شهادت آنها اول ماه ثابت می شود؟

در موارد ذکر شده که اغلب موارد اختلاف نظر فقهی در زمینه رویت هلال را در بر می گیرد، فقها با برداشتهای خود از روایات گوناگون رسیده در بحث رویت هلال و با استدلالهایی که بر اساس آن روایات می آورند به نظرات مختلفی می رسند که هر مسلمان با توجه به مذهب خود و با مراجعه به فقیهی که قول و نظر او را برای خود معتبر و لازم الاطاعه می داند تکلیف شرعی و الهی خود را شناخته و بر طبق آن عمل می نماید. در کتب، حدیث و روایات مربوط به رویت هلال را در باب صوم یا صیام (به معنای روزه) می آورند. مثلاً "می توانید به کتاب وسائل الشیعه ج 7 و کتاب التاج الجامع للاصول ج 2 مراجعه نمایید) و فقها نیز نظرات خود را در این زمینه در رسال هایشان در بخش مربوط به روزه (معمولاً) اواخر بحث روزه ذکر می کنند.

راههای ثابت شدن اول ماه

(از دیدگاه چهارده تن از مراجع، حضرات آیات اراکی، امام خمینی، خویی، گلپایگانی، بهجت، تبریزی، خامنه ای، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم، نوری همدانی و وحید خراسانی)

اول: خود انسان ماه را ببیند.

رویت با چشم مسلح

س: آیا رویت با چشم مسلح (دوربین یا تلسکوپ) نیز شرعاً "حجیت دارد؟

حضرات آیات بهجت، خامنه ای، فاضل و نوری: **بله**

دوم: عده ای که از گفته آنان یقین پیدا می شود، بگویند ماه را دیده ایم و همچنین است هر چیزی که به واسطه آن یقین پیدا شود.

س: اگر عده ای که از گفته آنان اطمینان پیدا شود بگویند ماه را دیده ایم، اول ماه ثابت می شود؟
حضرات آیات خوبی، گلپایگانی، بهجت، تبریزی، خامنه ای، صافی، وحید، سیستانی (اطمینان از یک منشاء عقلایی) و زنجانی (اطمینان نوعی و نه اطمینان شخصی خلاف متعارف): **بله**

پیشگویی منجمین

س: آیا اول ماه با پیشگویی منجمین ثابت می شود؟

نه، ولی اگر انسان از گفته آنان یقین پیدا کند باید به آن عمل کند.

سوم: شهادت

دو مرد عادل بگویند که در شب ماه را دیده ایم ولی اگر صفت ماه را بر خلاف یکدیگر بگویند اول ماه ثابت نمی شود.

امام خمینی (ره): یا شهادتشان خلاف واقع باشد مثل اینکه بگویند داخل دایره ی ماه طرف افق بود اول ماه ثابت نمی شود اما اگر در تشخیص بعضی خصوصیات اختلاف داشته باشند، مثل اینکه یکی بگوید ماه بلند بود و دیگری بگوید نبود به گفته آنان اول ماه ثابت می شود و با صاف بودن هوا و اجتماع مردم برای رویت و حصول خلاف و تکاذب بین آنها به نحوی که احتمال اشتباه در دو شاهد عادل قوی شود، قبول شهادت آن دو محل اشکال است.

آیت الله گلپایگانی و صافی: یا هوا ابری باشد و یا اگر آسمان صاف باشد هیچ کس غیر از این دو نفر نبیند، کفایت نمی کند.

آیت الله زنجانی: و به جهتی مثل صاف بودن هوا و منحصر بودن گواهان به دو نفر اطمینان نوعی به اشتباه آنها نباشد.

آیت الله سیستانی: و همچنین است اگر انسان یقین یا اطمینان به اشتباه آنها داشته باشد یا شهادت آنها مبتلا به معارض-یا در حکم معارض- باشد مثلاً "اگر گروه زیادی از مردم شهر استهلال نمایند، ولی بیش از دو نفر عادل کسی دیگر ادعای رویت ماه نکند یا آن که گروهی استهلال کنند و دو نفر عادل از میان آنان ادعای رویت کنند و دیگران ادعا نکنند، حال آنکه دو نفر عادل دیگر در میان آنها باشند که در دانستن جای هلال و در تیز بینی مانند

آن دو عادل اول باشند و آسمان صاف باشد و مانع احتمالی از دیدن آن دو نباشد در این چنین موارد، اول ماه به شهادت دو عادل ثابت نمی شود.

آیت الله وحید: و همچنین اگر قابل تصدیق نباشند ثل اینکه آسمان صاف باشد و عده ی استهلال کنندگان زیاد نباشند و غیر از این دو، دیگران هر چه دقت کنند نبینند.

چهارم: سی روز از اول ماه قبلی بگذرد.

پنجم: حکم حاکم

حاکم شرع حکم کند که اول ماه است در این صورت کسی هم تقلید او را نمی کند باید به حکم او عمل نماید ولی کس که می داند حاکم شرع اشتباه کرده نمی تواند به حکم او عمل نماید

آیت الله خوئی: اول ماه به حکم حاکم شرع ثابت نمی شود و رعایت احتیاط، اولی است.

آیت الله سیستانی: ثابت نمی شود مگر اینکه از حکم او یا ثابت شدن ماه نزد او، اطمینان به دیده شدن ماه حاصل شود.

آیت الله تبریزی: و چنانچه حاک شرع بگوید دو عادل نزد من به رویت هلال شهادت داده اند نیز کافی است.

(آیت الله مجتبی تهرانی: اگر برای جتهدی اول ماه ثابت شود، اگر اعلام ثبوت ماه و اشاعه آن موجب اختلاف و تفرقه بین مسلمین و وهن به اسلام شود و یا موجب تضعیف نظام اسلامی شود، اعلام و اشاعه آن جایز نیست)

دیر غروب کردن ماه

مسئله 1: بلند بودن ماه یا دیر غروب کردن آن، دلیل نمی شود که شب پیش، شب اول ماه بوده است.

رویت در شهرهای دیگر

مسئله 2: اگر در شهری اول ماه ثابت شود، برای مردم شهر دیگر فایده ندارد مگر آن که دو شهر با هم نزدیک باشند یا انسان بداند که افق آنها یکی است.

حضرات آیات اراکی، زنجانی و مکارم: یا در شهری که ماه در آن دیده شده است در شرق آن شهر باشد.

آیت الله خامنه ای: یا در شهرهایی که در شرق آن شهر واقع شده اند هلال دیده شود ولی اگر اختلاف بین شهرها به مقداری باشد که با فرض رویت هلال در یکی هلال در دیگری قابل رویت نباشد کفایت نمی کند.

آیت الله گلیپایگانی: یا در شهری که دیده شده آفتاب زود تر از شهر خودش غروب کند.

آیت الله بهجت: اگر در شهری ماه دیده شد در صورتی برای ساکنین شهر دیگر مفید است که یقین یا اطمینان بکنند اگر در آسمان یا زمین مانعی نبود در آنجا هم ماه دیده می شد. چه در شرق باشد یا در غرب، ولی اگر به این مطلب یقین نداشت باشند، نمی توانند به دیدن ماه در شهر دیگر اکتفا کنند.

آیت الله سیستانی: اگر در شهری اول ماه ثابت شود، در شهرهای دیگر که در افق با او متحد می باشند، اول ماه نیز ثابت می شود و مقصود از اتحاد افق در اینجا آن است که اگر در شهر اول، ماه دیده شود در شهر دوم اگر مانعی مانند ابر نباشد دیده می شود و این در موردی محقق می شود که شهر دوم اگر غرب شهر اول باشد در خط عرض نزدیک به آن باشد و اگر در شرق آن است در صورتی ثابت می شود که وحدت افق معلوم باشد هر چند از این جهت که زمان ماندن ماه در افق شهر اول بیش از مقدار اختلاف بین غروب دو شهر باشد.

حضرات آیات خویی، تبریزی و فاضل: اگر در شهری اول ماه ثابت شود در شهرهای دیگر چه دور باشند چه در افق متحد باشند یا نه، نیز ثابت می شود در صورتی که در شب، مشترک باشند ولو اینکه اول شب یکی آخر شب دیگری باشد.

آیت الله وحید: شهرهایی که بیشتر طول شب با هم مشترک باشند هم افق هستند.

آیت الله نوری: همین قدر که در شب بودن آن شب (مثل مکه و کراچی یا لندن و کابل، نه مثل تهران و واشنگتن) اشتراک داشته باشند ثابت می شود.

(آیت الله سید سعید حکیم: وجود هلال در شهری موجب دخول ماه جدید در آن شهر و در تمامی شهرهای غربی مطلقاً، بلکه در شهرهای شرقی اگر شهری که در آن هلال ظاهر شد از شهرهای عالم قدیم، یعنی از قاره های آسیا و اروپا و آفریقا (به غیر دو قاره ی آمریکا) باشد و ظهور هلال در دو قاره آمریکا موجب ثبوت ماه جدید در شهرهای عالم قدیم نمی شود، ولی وجود هلال در بعضی شهرهای آن دو قاره در دخول ماه در بقیه شهرهای آن دو قاره کفایت می کند.)

راههای غیر مشهور در ثبوت اول ماه

رویت هلال پیش از ظهر

حضرات آیات خویی، تبریزی، زنجانی و وحید: آگ ماه پیش از ظهر دیده شود آن روز اول ماه محسوب می شود.

استفتاء(از مراجع فعلی): اگر هلال بعد از ظهر دیده شود ولی هنگام غروب خورشید به دلیل ارتفاع کم هلال، قابل رویت نباشد آیا این رویت قبل از غروب خورشید، اثبات کننده اول ماه بودن روز بعد خواهد بود یا نه؟
آیت الله صافی ونوری: نه، فردای آن روز، اول ماه محسوب نمی شود.

طوق داشتن ماه (تطوق)

آیت الله خویی وتبریزی: اگر ماه طوق داشته باشد معلوم می شود مال شب سابق بوده.
آیت الله زنجانی: اگر ماه طوق داشته باشد علامت این است که آن شب، شب دوم ماه است، بنابراین اگر احتمال دهیم که ماه در شب یا روز قبل قابل رویت بوده وبه جهتی مثلاً "ابری بودن هوا دیده نشده ودر شب بعد ماه طوق داشته باشد، آن شب، شب دوم به حساب می آید ولی اگر یقین داشته باشیم که در شب وروز قبل چنانچه هوا صاف هم می بود امکان رویت ماه نبوده، طوق داشتن ماه در شب بعد، کفایت نمی کند.
آیت الله بهجت: ممکن است از چیزهایی که به واسطه آن یقین یا اطمینان به ثبوت اول ماه حاصل می شود طوق دار بودن ماه باشد یعنی علاوه بر نیم دایره ی هلال که کاملاً "نورانی است نیمه ی دیگر آن که تاریک است همراه با هاله ای از نور کم دیده شود که چنین حالتی می تواند نشانه ی این باشد که روز گذشته روز اول ماه بوده و فردا روز دوم است.

آیت الله وحید: ثبوت اول ماه به طوق داشتن ماه، محل اشکال است.

دیده شدن ماه در شب سیزدهم به صورت بدر

آیت الله بهجت: ممکن است از چیزهایی که به واسطه آن یقین یا اطمینان به ثبوت اول ماه حاصل می شود این باشد که اگر به دلیل دیده نشدن ماه در شب سی ام ماه گذشته بنابر استصحاب حکم شود که آن روز روز سی ام است اما در شب سیزدهم ماه آینده، ماه ه صورت بدر کامل دیده شود که همین علامت می تواند نشانه این باشد که آن شب در واقع شب چهاردهم ماه است و ماه گذشته بیست و نه روز بوده است.

تعارض شهادت شهود با راصدین دیگر ونظر منجمین

استفتای 1: اگر هلال با دوربینهای دو چشمی قوی یا تلسکوپ رویت نشود، آیا می توان سخن مدعیان رویت با چشم غیر مسلح را پذیرفت؟

استفتای 2: در برخی از ماهها متخصصین رویت هلال بالاتفاق بر این عقیده هستند که هلال ماه اصلاً قابل رویت نیست و در عین حال عده ای به رویت هلال شهادت می دهند آیا شهادت آنها قابل قبول است؟

آیت الله بهجت: 1 و 2- علم به خطای شهود، مانع از قبول است نه ظن به آن.

آیت الله تبریزی: 1- چنانچه با چشم مسلح فحص از وجود هلال نموده و هلال را در نقطه ی خاص نبینند و با این حال اشخاصی ادعا کنند که هلال را با چشم متعارف دیده اند، با اتحاد زمان و نقطه ی رویت، شهادت اشخاص مزبور به رویت هلال، محل اشکال است.

آیت الله خامنه ای: 1 و 2- در دو فرض مذکور، قبول شهادت شهود بر رویت هلال، مورد تردید و اشکال است.

آیت الله زنجانی: 1- شهادت شهودی که اطمینان نوعی به اشتباه آن باشد اعتبار ندارد همچون مورد سوال

2- شهادت شهود با اطمینان نوعی به اشتباه بودن آن اعتبار ندارد.

آیت الله سیستانی: 1 و 2- در فرضی که موجب اطمینان به اشتباه آنها باشد شهادت آنها کافی نیست.

آیت الله صافی: 1 و 2- اگر از قول مدعیان رویت اطمینان حاصل شود کافی است.

آیت الله فاضل: 1- دلیلی بر کذب مدعیان در فرض سوال وجود ندارد و حجیت قول آنها به دلیل مذکور مختل نمی شود مگر این که اطمینان بر خلاف حاصل شود.

2- اگر شهود عادل باشند قول آنها حجت است و اظهار نظر اهل فن قول آنها را از حجیت ساقط نمی

کند.

آیت الله مکارم: 1- پذیرفتن آن بسیار مشکل است مشروط بر این که استفاده کننده از دوربین و تلسکوپ، محل ماه را بداند و سوال مربوط به یک مکان یا مکانهای مشابه باشد.

2- در صورتی که شیاعی حاصل نشود در فرض سوال اعتماد به قول مدعیان مشکل است.

آیت الله نوری: 1 و 2- در مقام تعارض، هر یک از طرفین که موجب اطمینان بیشتر است مقدم است.

آیت الله وحید (در پاسخی شفاهی): 2- شهادت شهود محل تامل است با آن که عدالت آنها محرز است ولی نمی توان اصالت عدم الاشتباه را جاری کرد.

متن تعدادی از پرسش های مردم و پاسخ های مقام معظم رهبری آیت الله خامنه ای که در پایگاه اطلاع رسانی دفتر ایشان منتشر شده به شرح ذیل است:

س: همانطور که می دانید، وضعیت هلال در آخر یا اول ماه به یکی از حالت های زیر است:

1 - غروب هلال قبل از غروب خورشید باشد.

2 - غروب هلال مقارن با غروب خورشید باشد.

3 - غروب هلال بعد از غروب خورشید باشد.

امیدواریم بیان فرمائید که کدامیک از حالات سه گانه فوق را می توان به وسیله برنامه های محاسبه کننده الکترونیکی دقیق برای دورترین نقاط عالم محاسبه کرد؟ آیا استفاده از این محاسبات برای تعیین اول ماه قبل از حلول آن امکان دارد یا اینکه حتماً باید ماه با چشم رؤیت شود؟

ج: معیار اول ماه، هلالی است که بعد از غروب خورشید غروب کند و رؤیت آن، قبل از غروب ممکن باشد، و محاسبات علمی اگر موجب یقین برای مکلف نشود، اعتبار ندارد.

س: آیا رؤیت تصویر هلال ماه با استفاده از دوربین CCD و انعکاس نور و بازخوانی اطلاعات ضبط شده توسط رایانه، برای اثبات اول ماه کفایت می کند؟

ج: رؤیت با وسیله، فرقی با رؤیت به طریق عادی ندارد و معتبر است. ملاک آن است که عنوان رؤیت محفوظ باشد. پس رؤیت با چشم و با عینک و با تلسکوپ محکوم به حکم واحدند. اما در مورد انعکاس به رایانه که در آن صدق عنوان رؤیت معلوم نیست محل اشکال است.

س: اگر هلال ماه شوال در یک شهر دیده نشود، ولی تلویزیون و رادیو از حلول آن خبر دهند، آیا کافی است یا تحقیق بیشتری واجب است؟

ج: اگر مفید اطمینان به ثبوت هلال گردد یا صدور حکم به هلال از طرف ولی فقیه باشد، کافی است و نیازی به تحقیق نیست.

س: اگر تعیین اول ماه رمضان و عید سعید فطر به علت عدم امکان رؤیت هلال اول ماه به سبب وجود ابر در آسمان یا اسباب دیگر، ممکن نباشد و سی روز ماه شعبان یا ماه رمضان کامل نشده باشد، آیا برای ما که در ژاپن

زندگی می‌کنیم، جایز است که به افق ایران عمل کرده و یا به تقویم اعتماد کنیم؟ وظیفه ما چیست؟
ج: اگر اول ماه از طریق رؤیت هلال حتی در افق شهرهای مجاوری که یک افق دارند، و یا از طریق شهادت دو فرد عادل و یا از طریق حکم حاکم ثابت نشود، باید احتیاط کرد تا اول ماه ثابت شود، و رؤیت هلال در ایران که در غرب ژاپن واقع است، برای کسانی که مقیم ژاپن هستند، اعتبار ندارد.

س: آیا اتحاد افق در رؤیت هلال شرط است یا خیر؟

ج: رؤیت هلال در شهرهایی که در افق متحد و یا نزدیک به هم هستند و یا در شهرهایی که در شرق واقع شده‌اند، کافی است.

س: مقصود از اتحاد افق چیست؟

ج: منظور از آن، شهرهایی است که در طول خط واحدی واقع شده‌اند. بنابراین اگر دو شهر در یک خط طولی باشند (مراد از طول، طول در اصطلاح علم هیئت است)، گفته می‌شود که آنها در افق متحد هستند.

س: اگر روز بیست و نهم ماه در تهران و خراسان عید باشد، آیا برای افرادی هم که در شهری مانند بوشهر مقیم هستند، جایز است افطار کنند؟ با توجه به اینکه افق تهران و خراسان با افق بوشهر یکی نیست.
ج: به طور کلی اگر اختلاف بین افق دو شهر به مقداری باشد که با فرض رؤیت هلال در یکی، هلال در دیگری قابل رؤیت نباشد، رؤیت آن در شهرهای غربی برای مردم شهرهای شرقی که خورشید در آنها قبل از شهرهای غربی غروب می‌کند، کافی نیست، بر خلاف عکس آن.

س: اگر بین علمای یک شهر راجع به ثبوت هلال یا عدم آن اختلاف رخ دهد و عدالت آنها هم نزد مکلف ثابت بوده و به دقت همه آنها در استدلال خود مطمئن باشد، وظیفه واجب مکلف چیست؟
ج: اگر اختلاف دو بینه به صورت نفی و اثبات باشد، یعنی یکی مدعی ثبوت هلال و دیگری مدعی عدم ثبوت آن باشد، این اختلاف موجب تعارض دو بینه و تساقط هر دو است، و وظیفه مکلف این است که هر دو نظر را کنار گذاشته و درباره افطار کردن یا روزه گرفتن به آنچه که مقتضای اصل است، عمل نماید. ولی اگر بین ثبوت هلال و عدم علم به ثبوت آن اختلاف داشته باشند، به این صورت که بعضی از آنها مدعی رؤیت هلال باشند و بعضی دیگر مدعی عدم مشاهده آن، قول کسانی که مدعی رؤیت هلال هستند، در صورت عادل بودن، حجت شرعی برای مکلف است و باید از آن متابعت کند، و همچنین اگر حاکم شرعی حکم به ثبوت هلال نماید، حکم وی

حجت شرعی برای همه مکلفین است و باید از آن پیروی کنند.

س: اگر شخصی هلال ماه را ببیند و بداند که رؤیت هلال برای حاکم شرع شهر او به هر علتی ممکن نیست، آیا او مکلف است که رؤیت هلال را به حاکم اطلاع دهد؟
ج: اعلام بر او واجب نیست مگر آنکه ترک آن مفسده داشته باشد.

س: همانگونه که می‌دانید اکثر فقهای بزرگوار پنج راه برای ثبوت اول ماه شوال در رساله‌های عملیه خود بیان کرده‌اند که ثبوت نزد حاکم شرع در ضمن آنها نیست، بنابراین چگونه بیشتر مؤمنین به مجرد ثبوت اول ماه شوال نزد مراجع، روزه خود را افطار می‌کنند؟ شخصی که از این راه اطمینان به ثبوت هلال پیدا نمی‌کند، چه تکلیفی دارد؟

ج: تا حاکم حکم به رؤیت هلال نکرده، مجرد ثبوت هلال نزد او، برای تبعیت دیگران از وی کافی نیست، مگر آنکه اطمینان به ثبوت هلال حاصل نمایند.

س: اگر ولی امر مسلمین حکم نماید که فردا عید است و رادیو و تلویزیون اعلام کنند که هلال در چند شهر دیده شده است، آیا عید برای تمامی نواحی کشور ثابت می‌شود یا فقط برای شهرهایی که ماه در آنها دیده شده و شهرهای هم‌افق با آنها، ثابت می‌گردد؟
ج: اگر حکم حاکم شامل همه کشور باشد، حکم او شرعاً "برای همه شهرها معتبر است.

س: آیا کوچکی هلال و باریک بودن و اتصاف آن به خصوصیات هلال شب اول، دلیل بر این محسوب می‌شود که شب قبل شب اول ماه نبوده، بلکه شب سی‌ام ماه قبلی بوده است؟ اگر عید برای شخصی ثابت شود و از این راه یقین پیدا کند که روز قبل عید نبوده، آیا قضای روزه روز سی‌ام ماه رمضان را باید به جا آورد؟
ج: مجرد کوچکی و پائین بودن هلال یا بزرگی و بالا بودن و یا پهن یا باریک بودن آن دلیل شرعی شب‌اول یا دوم بودن نیست، ولی اگر مکلف از آن علم به چیزی پیدا کند باید به مقتضای علم خود در این زمینه عمل نماید.

س: آیا استناد به شبی که در آن ماه به صورت قرص کامل است (شب چهاردهم) و اعتبار آن به عنوان دلیل برای محاسبه اول ماه جایز است تا از این راه وضعیت یوم الشک معلوم شود که مثلاً روز سی‌ام ماه رمضان است و احکام روز ماه رمضان بر آن مترتب شود، مثلاً بر کسی که این روز را بر اساس بیّنه روزه نگرفته، حکم به

و جوب قضای روزه شود و کسی هم که به دلیل استصحاب بقای ماه رمضان روزه گرفته، بریء الذمه باشد؟
ج: امر مذکور حجت شرعی بر آنچه ذکر شد، نیست، ولی اگر مفید علم به چیزی برای مکلف باشد، واجب است که طبق آن عمل نماید.

س: آیا استهلال در اول هر ماه واجب کفائی است یا احتیاط واجب؟
ج: استهلال فی نفسه واجب شرعی نیست.

س: آیا اول ماه مبارک رمضان و آخر آن با رؤیت هلال ثابت می‌شود یا با تقویم، هر چند ماه شعبان سی روز نباشد؟
ج: اول یا آخر ماه رمضان با رؤیت شخص مکلف یا با شهادت دو فرد عادل یا با شهرتی که مفید علم است یا با گذشت سی روز و یا بوسیله حکم حاکم ثابت می‌شود.

س: اگر تبعیت از اعلام رؤیت هلال توسط یک دولت جایز شد، و آن اعلام معیاری علمی برای ثبوت هلال سرزمین‌های دیگر را تشکیل دهد، آیا اسلامی بودن آن حکومت شرط است، یا اینکه عمل به آن حتی اگر حکومت ظالم و فاجر هم باشد، ممکن است؟
ج: ملاک در این مورد، حصول اطمینان به رؤیت در منطقه‌ای است که نسبت به مکلف کافی محسوب می‌شود.

دلایل اختلاف در تقویم قمری در کشورهای مختلف مسلمان

چگونگی اثبات ماههای قمری در کشورهای مختلف دنیا بر اساس 5 معیار است، همین اختلاف معیارها موجب بوجود آمدن ناهماهنگی در اعلام آغاز ماههای قمری و بویژه ماههای رمضان و شوال می‌شود. البته این نکته را هم باید در نظر داشت که احتمال رویت و در نتیجه اعلام آغاز ماه قمری در کشورهای غربی تر (از لحاظ جغرافیایی) بیشتر از کشورهای شرقی تر است.

1- فقط رویت هلال

2- محاسبات نجومی

3-رویت هلال ومحاسبات نجومی

4-بدون ملاک ومعیار

5-متابعت از دیگر کشورهای مسلمان

رویت هلال

الف- دیدن هلال با چشم غیر مسلح در غروب روز قبل از اول ماه(کشورهای هند،پاکستان،بنگلادش،موروکو ونظر اکثر علما شیعه)

ب-دیدن هلال حتی با چشم مسلح در غروب روز قبل از اول ماه(کشور ایران در بعضی ماهها ونظر بعضی از علما شیعه)

ج-ادعای دیدن هلال در غروب روز اول ماه های حساس(کشور عربستان در رمضان،شوال،ذیقعه وذی الحجه)

محاسبات نجومی

الف- معیار عربستان:قبل از 16 آوریل 1999 میلادی:در روز اول ماه،سن ماه در لحظه غروب خورشید مکه بیشتر از 12 ساعت باشد...بعد از 16 آوریل 1999 میلادی:بعد از مقارنه ،غروب ماه بعد از غروب خورشید در شهر مکه باشد(ام القراء)گفتنی است در 85 درصد مواقع، روز اول ماه،قبل از رویت خواهد بود.

ب- معیار مصر:در مناطق غربی مصر،زمان غروب خورشید بعد از مقارنه بوده ومدت مکث ماه حداقل پنج دقیقه باشد.

ج-معیار مابین:سن هلال حداقل 8 ساعت،ارتفاع ماه حداقل 2 درجه وجدایی زاویه ای ماه از خورشید حداقل 3 درجه باشد.(کشورهای مالزی،سنگاپور،اندونزی و برونئی)

د-معیار کامل نجومی:بر اساس پارامترهای مختلف ماه،در لحظه غروب خورشید هلال شرایط رویت را داشته باشد(کشورهای ایران،الجزایر و تونس)

معیار لیبی:در شرقی ترین مناطق کشور لیبی،زمان مقارنه قبل از طلوع خورشید باشد.

رویت هلال ومحاسبات نجومی

اگر محاسبات نجومی امکان دیدن هلال را معتبر و قطعی بشناسد، رویت هلال ملاک است. محاسبات تنها برای جلوگیری از اشتباه و خطای دید استفاده می شود (دفتر مقام معظم رهبری آیت الله خامنه ای، علماء اسلام، سازمانهای نجومی کشورهای گویانا، ترینیداد و توباگو)

بدون ملاک و معیار

بعضی کشورها هیچ ملاکی ندارند و هر سال روش تعیین اول ماه آنها عوض می شود مانند کشور نیجریه

متابعت از دیگر کشورها

الف- متابعت از کشور عربستان: کشورهای قطر، کویت، امارات، عمان، یمن، بحرین، سوریه، لبنان، ترکیه، افغانستان و..

ب- متابعت کشورهای کوچک از کشورهای بزرگ همسایه (نیوزیلند از استرالیا، سورینام از گویانا)

ج- متابعت از کشورهای مسلمان تابعه (اکثر کشورهای اروپایی و حوزه دریای بالتیک و ایسلند)

مطالبی درباره رویت و تقویم از آقای امیر حسن زاده

اختلاف در شروع ماه در تقویم قمری

اختلاف در شروع ماه در تقویم قمری کشورهای مختلف از سه مقوله نجومی، خطای انسانی و فقهی قابل بررسی است. امروزه با وجود نرم افزارهای نجومی مختلف محاسبه موقعیت و مشخصات ماه حتی برای افراد تازه کار هم کار ساده ای است. به دلیل اختلاف موقعیت جغرافیایی کشورها با یکدیگر، در برخی موارد طبیعی است که رویت و شروع ماه آنها متفاوت باشد.

علاوه بر این رویت هلال یک امر انسانی است و با توجه به افراد و شرایط مختلف متغیر است. تجربه نشان داده است بسیاری از مردم از شکل هلال اطلاعی ندارند و گاه، ابر یا دود هواپیما را با هلال اشتباه می گیرند. برخی از افراد غیرمتخصص که به استهلال می پردازند، دچار توهم رویت می شوند، یعنی هلالی وجود ندارد ولی مغز تصور می کند هلال را می بیند. مطالعات نشان می دهد که 15 درصد رصدگران عادل دچار توهم می شوند و این توهم رویت می تواند مشکلاتی را در آغاز ماه قمری به وجود آورد. در سالهای گذشته در برخی موارد همین عامل در کشورهای همسایه باعث اشتباه در شروع ماه شده است. خوشبختانه در کشورمان بهره گیری از نظر کارشناسان علمی توانسته است این مشکل را حل کند.

معیارهای مختلف شروع ماه در کشورهای اسلامی مهم ترین عامل اختلاف موجود در آغاز ماههای قمری است.

برخی علمای مسلمان معتقدند گواهی دو نفر مرد مسلمان عادل برای آغاز ماه قمری کافی است حتی اگر نظر آنها با محاسبات نجومی تطابق نداشته باشد (مانند عربستان)، برخی فقط رویت هلال را با چشم غیرمسلح قبول دارند و برخی دیگر، استفاده از ابزار اپتیکی را بلامانع دانسته‌اند (مانند ایران) و ...

در کشور ما تقویم هجری قمری در کنار تقویم هجری خورشیدی معتبر دانسته شده و مناسک مذهبی به این تقویم وابسته است. در حال حاضر مرجع رسمی استخراج تقویم در کشورمان، شورای مرکز تقویم موسسه ژئوفیزیک دانشگاه تهران است. این شورا برای استخراج تقویم قمری از نظر فقهی مقام معظم رهبری بهره می‌برد. از نظر مقام معظم رهبری، رویت هلال با چشم شرط است و استفاده از ابزار اپتیکی همانند دوربین دوچشمی و تلسکوپ مانعی ندارد. هم چنین اگر کارشناسان علم نجوم بر عدم رویت‌پذیر بودن یک هلال توافق داشته باشند، نظر آنها کافی است. ستاد استهلال مقام معظم رهبری در ماه‌های مختلف (بخصوص ماه مبارک رمضان و شوال) فعال بوده و گروه‌های رصدی مجهز را برای رویت اعزام می‌کند.

آیا تقویم عربستان صحیح است؟

بسیاری از مردم فکر می‌کنند که تقویم عربستان صحیح است و همیشه با رویت واقعی هلال ماه منطبق است و به همین دلیل در بسیاری از مواقع از آن برای اثبات یا رد شروع ماه قمری در کشور استفاده می‌کنند. معیار شروع ماه در تقویم عربستان (مشهور به تقویم ام‌القری) به این صورت است که باید مقارنه ماه و خورشید اتفاق افتاده باشد و در شهر مکه، ماه پس از خورشید غروب کند. در این صورت فردای آن روز اول ماه در تقویم ام‌القری خواهد بود. اما با بررسی وضعیت یاد شده در ماه‌های مختلف مشخص می‌شود که این معیار نمی‌تواند در بسیاری از موارد دلیلی بر رویت‌پذیر بودن هلال باشد (مراجعه شود به ماهنامه آسمان‌شب، سال اول، شماره هفتم، صفحه 55).

علاوه بر این، در ماه‌های مهم مذهبی (رمضان، شوال، ذی‌الحجه) گزارش‌های رویت هلال نیز بررسی و اول ماه بر آن اساس اعلام می‌شود. در کشور عربستان، شورای عالی قضایی گزارش‌های رویت هلال را بررسی و برای شروع ماه اطلاعیه صادر می‌کند. با این وجود هم به دلیل گزارش‌های غیرعلمی که توسط افراد غیرمتخصص ارائه می‌شود، شواهدی وجود دارد که اعلام اول ماه با هیچ معیار علمی قابل توجیه نبوده است.

منابع:

1- کتاب ماه نو مبانی علمی رویت هلال نوشته امیر حسن زاده، محمد احمدی و یوسف شعبانی

2- وب سایت:

<http://www.ugcs.ir>

3- مقاله ای از حاج آقا سهرابی

4- مقاله ای از آقای سید قاسم رستمی